

Робак І.Ю., Савчук З.С.
ВАЛЕНТИН ОТАМАНОВСЬКИЙ —
РЕВОЛЮЦІОНЕР, ВЧЕНИЙ, ОРГАНІЗАТОР НАУКИ. —
Х.: Колегіум, 2013. — 183 с.

Незважаючи на те, що книга має дещо «традиційну» назву для вітчизняної історіографії й узагальнюючий, точніше підсумковий характер (адже присвячена ювілейній даті — 120-річчю від дня народження відомого громадсько-політичного діяча, активного учасника національно-визвольних змагань початку ХХ ст. і вченого В.Отамановського), вона написана досить дискусійно й заповнює чимало «білих плям» у біографії та діяльності цієї непересічної постаті. Водночас біографічна студія, як справедливо зазначив у передмові до неї член-кореспондент НАН України О.Реєнт, покликана «якомога ширше й повніше розкрити роль спадковості у житті людей, що отримують від своїх батьків та дідів не лише ім'я, майно чи соціальний статус, але нерідко і професійне заняття, систему цінностей та пріоритетів» (с.3). Саме в такому ракурсі витримано структуру й викладено зміст монографії, в якій чітко преважує хронологічно-проблемний принцип. Характерно те, що крізь призму життя та діяльності Валентина Дмитровича вміло відображено широке історичне тло й дух існування значної частини української інтелігенції, яка пройшла крізь горнило революцій початку минулого століття, першу та другу світові війни, сталінський тоталітаризм і хрущовську «відлигу».

Добре знаючи історіографічну ситуацію на теренах колишнього СРСР, зовсім не дивує той факт, що біографічних даних про В.Отамановського не містила жодна енциклопедія радянського періоду, зрозуміло, окрім закордонних. Чи не вперше знехтував таку недобру традицію в 1991 р. С.Кот¹. Активним і системним вивченням теми характеризується період відзначення 100-річчя революціонера, ученого й організатора науки².

У своїй книзі І.Робак і З.Савчук досить критично, але зважено й об'єктивно поставилися до напрацювань попередників: В.Верстюка і Т.Осташко, В.Воловика, О.Малюти, В.Пристайка й Ю.Шаповала, В.Прокопчука, Л.Шпильової та деяких інших. На підставі ретельного аналізу їхніх праць вони визначили «вузькі місця» у справі висвітлення життя та діяльності В.Отамановського, а саме недостатнє з'ясування його ідеологічних позицій у ранній період стосовно розвитку української державності. Крім того, наведені ними фактичні дані й власні міркування з їх приводу певною мірою суперечать, або уточнюють деякі

1 Кот С.І. Честі своєї не зрадив (В.Д.Отамановський) // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). — К.: Хмельницький, 1991. — С.133–142.

2 Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ–ХХ ст. — Кам'янець-Подільський, 1993. — 480 с.; Подільська старовина: Науковий збірник на пошану вченого і краєзнавця В.Д.Отамановського. — Вінниця, 1993. — 413 с.

біографічні відомості, опубліковані раніше. Зокрема, це стосується місця народження Валентина Дмитровича, часу вступу чи участі його в різних політичних організаціях і заходах тощо. На жаль, мають місце прикриті неточності й на сторінках відповідного тому «Енциклопедії історії України»³.

Нові підходи й оцінки І.Робаком та З.Савчук тих чи інших подій ґрунтуються переважно на залученні значного масиву першоджерел. Так, у першому розділі монографії наведено всі відомі нині дані про родовід В.Отамановського, яскраво описано його життя в період «дерзновенної» молодості, а також безпосередню участь у вирі визвольних змагань. Особливо полемічно викладено матеріал про місце його народження, прокоментовано різні думки істориків і краєзнавців із цього приводу. І це попри те, що особисто Валентин Дмитрович в автобіографічних матеріалах зазначав: він народився в Києві. Про це, зокрема, ішлося в особовій справі Харківського державного медичного інституту від 20 жовтня 1958 р. Проте в листі начальника управління міністерства держбезпеки по Саратовській області, де певний час працював В.Отамановський, чітко названо місто Златопіль Київської області. Натомість більшість дослідників, у тому числі автори рецензованої монографії, вважають місцем його народження Яблунівку поблизу Златополя. Тільки яку саме, адже в тих краях існувало чотири села з такою назвою. В усіх цих складностях і спробували розібратися І.Робак та З.Савчук.

Багато питань викликають участь і роль Валентина Дмитровича в діяльності таємного Братства самостійників, що виникло у Варшаві 1914 р., напередодні Першої світової війни. Одним з його ідейних провідників і став В.Отамановський. Організація базувалася головним чином на антиімперських принципах (зокрема ігнорування російських політичних заходів, театральних вистав, книжок тощо). У своїй програмі вона орієнтувалася на Західну Європу, а не на Росію. Саме тоді Валентин Дмитрович захопився перекладами українською мовою зарубіжних класиків: казок В.Гауффа та Л.Бехштайна, творів Д.Дефо («Пригоди Робінзона Крузо») та Р.Кіплінга («Книга джунглів») і т.д.

Як видно зі змісту книги, чимало суперечностей серед дослідників викликають час заснування київської філії Братства самостійників, місце в ній В.Отамановського (саме від неї його було обрано до Центральної Ради), роль в організації Українського військового клубу імені гетьмана П.Полуботка та військового клубу «Батьківщина».

Високий патріотизм і національна свідомість спонукали В.Отамановського взяти участь у трагічному бою з більшовицькими загонами поблизу залізничної станції Крути 29 січня 1918 р. Після захоплення Києва червоними він разом із членами Центральної Ради перебрався на Волинь, а потім знову повернувся до столиці.

Яскраво вираженого національного спрямування набули його робота у видавництві «Вернигора», читання лекцій на вчительських курсах Київського повітового земства. Водночас він проводив націоналістичну пропаганду серед частин місцевого гарнізону.

³ Отамановський Валентин Дмитрович // Енциклопедія історії України. – Т.7. – К., 2010. – С.699–700.

Як доведено на сторінках книги, із крахом П.Скоропадського пов'язана остаточна втрата Валентином Дмитровичем ілюзій щодо здобуття незалежності України. При цьому відбувалася поступова еволюція політичних поглядів революціонера: через відверто вороже ставлення до більшовиків (на кінець 1919 р.) до співпраці з радянською владою (не без впливу В.Винниченка).

Багато трагічних подій відбулося в родині В.Отамановського впродовж 1920-х рр., чому присвячено другий розділ книги. Це й параліч батька після ув'язнення в денікінській контррозвідці, і безробіття та виживання за рахунок обміну речей по селах на продукти, і, нарешті, переслідування радянською владою за «контрреволюційну» діяльність.

Обставини склалися так, що родина, розраховуючи на поліпшення свого матеріального становища, у 1920 р. мала перебраться з Києва до Вінниці, де батько Валентина Дмитровича міг отримати необхідну медичну допомогу, а сам він – посаду в Подільській філії сільськогосподарського кооперативного союзу «Централ».

Працюючи на Поділлі, В.Отамановський неабияк захопився бібліотечною справою, багато часу й енергії витрачав на складання бібліографії з історії краю та формування фонду наукової літератури. Великою його заслугою стало ініціювання відкриття при Вінницькій філії Всенародної бібліотеки ВУАН першого краєзнавчого осередку у краї – науково-методичного центру Кабінет вивчення Поділля (квітень 1924 р.). В.Отамановський очолював його від 1925 р. до свого арешту в 1929 р. Водночас він спромігся організувати місцевий Музей друку (1928 р.).

Багато уваги на сторінках монографії приділено арешту Валентина Дмитровича з його братом Михайлом за нібито «антирадянську діяльність» у рамках фальсифікованої «справи Спілки визволення України». Яскраво показано, як, незважаючи на виснажливі допити, В.Отамановський спочатку категорично заперечував будь-яку свою «контрреволюційність», наполегливо доводячи, що стоїть «на радянській платформі», а згодом таки зламався під впливом моральних і фізичних знущань.

На тлі всіх цих життєвих перипетій і негараздів автори вміло подали доволі ґрунтовний аналіз творчих здобутків В.Отамановського як науковця. Зокрема, у четвертому, заключному розділі книги йдеться про харківський період його діяльності, коли вже відомий Україні вчений «замкнув» коло своїх наукових інтересів на висвітленні історії охорони здоров'я, медицини та аптечної справи. Виклад яскраво доповнюють вдало підібрані ілюстрації.

Цілком очевидно, що І.Робакові та З.Савчук повністю вдалося реалізувати свій творчий задум і виконати наукові завдання, відтак, уважаємо, книга буде корисною викладачам, дослідникам, студентам, краєзнавцям, а також широкому загалу читачів, які небайдужі до минулого українського народу та найкращих його представників.

Серед побажань до можливого другого видання праці хотілося б висловити такі: 1) для кращого усвідомлення вагомості творчих здобутків ученого доцільно навести індекс посилань в історіографії на його праці; 2) окремо зазначити основні віхи життя та діяльності; 3) додати повну бібліографію праць В.Отамановського.

О.І.Гуржій (Київ)